

Az aranysarkantyús segédmunkás

A hős

Vén Zoltán¹ 1893. április 11-én született az akkor Háromszék vármegyéhez tartozó Bodolán. Édesapja, id. Vén Árpád a településen volt tanító, édesanyja, Erődsi Ida hat gyermeket szült, a második volt Zoltán, aki hatévesen elvesztette édesanyját. Az apa újra megnősült, elvette a házvezetőnőjét, akitől még három gyermek született. Őket Zoltán már nem ismerte, hiszen – saját bevallása szerint – 1916 után nem járt a szülőfalujában. Id. Vén Árpád első házasságából született hat gyermeke közül négyen követték apjuk példáját, tanítók lettek. Ifj. Árpád Eleptanyán, Zoltán Kommandón, majd Magyarokiskapuson tanított, ahol a református kántori teendőket is ellátta, Gézának már nem volt alkalma megkezdeni tanítói pályáját, hiszen miután végzett, behívták katonának, Ida Kolozs megyében tanított.

Az első világháború döntően befolyásolta az azt túlélő két fiú, Zoltán és Géza életútját, mindketten hivatásos katonatisztek lettek, katonaként élték le az életük java részét.

Zoltán elemi iskolába szülőfalujában járt, 1903–1907 között négy gimnáziumi osztályt végzett Sepsiszentgyörgyön, 1911-ben tanítói oklevelet szerzett Székelykeresztúron, 1913 nyaráig tanított Kommandón, akkor Magyarokiskapusra került, ott kapta meg a behívóját, 1914. augusztus 1-jén.² A m. kir. 24. (brassói) honvéd gyalogezredhez vonult be Brassóba, ahol október 15-ig újonckiképzésen vett részt, majd tartalékos tiszti iskolába került Marosvásárhelyre, amit tizedesi rendfokozattal fejezett be. 1915. január 1-jén visszakerült Brassóba a pótzászlóaljához rajparancsnoki beosztásban. Január végén a m. kir. 23. (nagyszebeni) gyalogezredhez vezényelték szakaszvezetőként, ezzel az alakulattal került ki a galíciai frontra, ahol az I. zászlóalj (parancsnoka Zipszer Ödön alezredes) 4. századának (parancsnoka Bazsó Gábor főhadnagy) egyik szakaszparancsnokaként harcolt.

Két hete volt a fronton Vén Zoltán szakaszvezető, amikor századparancsnoka előléptetési beadványban hadapródjelöltnek javasolta. Zipszer Ödön a következő sorokat vetette a beadványra: „*Vettem! Jezów, 1915. febr. 15. Pártolom, azon hozzáadással, hogy nevezett igen bátor, megbízható és mint szakaszparancsnok igen jól megfelel.*”³ Néhány nap múlva, február 24-én már hadapród, ahogy az ezred napiparancs fogalmazott: „*Előléptetem f. hó 21-vel kiváló vitéz magatartásukért hadapróddá: Vén Zoltán 4. szd-beli hdpr. jelöltet...*”⁴ Három nappal később, február 27-én a következőt jegyezték fel: „*Újbóli vitéz*

magatartásának elismerésül f. évi március hó 1-jével előléptetem: Vén Zoltán t. [tartalékos] hadapródot zászlóssá.”⁵

Kétségtelen tény, hogy az óriási veszteségek miatt, amelyek a csapattiszteket sem kímélték, illetve azért, mert a beosztások „kivánták” a megfelelő rendfokozatot, gyorsan léphettek előre a tartalékos tisztek a ranglétrán. Ennek ellenére az, ahogyan Vén Zoltán szakaszvezetőből bő két hét alatt zászlós lett, akkor sem volt általános jelenség. Ahhoz, hogy megértsük gyors előmenetelét az előléptetéseken túl meg kell néznünk azt is, hogy a harctéri teljesítményt elismerő kitüntetései közül melyeket, mikor, milyen teljesítményért kapta meg. Február első napjaiban II. osztályú Ezüst Vitézségi Érmét kapott, március 14-én a hadsereg főparancsnoksága I. osztályú Ezüst Vitézségi Éremmel jutalmazta. A honvédség Rendeleti Közlönyének augusztus 7-i számában megjelent hír már arról tudósított, hogy *„Az ellenség előtt tanúsított kiválóan vitéz magatartásáért a hadsereg-főparancsnokság az arany vitézségi érmet adományozta neki.”⁶*

Vén Zoltánnak bőven jutott lehetősége arra, hogy katonai erényeit csillogtassa. 1915-ben a Kárpátok főhadszíntérré vált, Franz von Conrad, a Monarchia vezérkari főnöke ott akart döntő csapást mérni az oroszokra. Őt eredménytelen támadással kísérte meg Przemysl várának felmentését. Ezek az ütközetek, az ún. „kárpáti csata” a világháború legvéresebbjei közé tartoztak, január elejétől április végéig az oroszok ellen küzdő csapatok 800.000 főt veszítettek. 350.000 fő volt az abszolút veszteség (halottak, eltűntek, fogságba esettek)⁷ közöttük ifj. Vén Árpád, Zoltán bátyja, aki akkor halt hősi halált. Május 2-án aztán megindult az a hadművelet, amely gorlicei áttörésként vonult be a hadtörténelembe, melynek során a Mackensen vezette német és osztrák-magyar csapatoknak sikerült az orosz vonalakat áttörni.

Az előléptetések, kitüntetések természetesen sablonos indoklásán, miszerint *„az ellenség előtt tanúsított kiválóan vitéz magatartás”*-on túl, Vén Zoltán esetében lehetőségünk van többé-kevésbé rekonstruálni azokat a harci cselekményeket, amelyekben kitüntette magát. Két fontos időpont, két kulcsmomentum van, február vége és május eleje, előbbi a kárpáti csata, utóbbi a gorlicei áttörés idejére esik.

Február 23-án, előző éjjeli, álmatlan menet után indult el a 23. gyalogezred a Cyrak Δ 1283 magaslatra, már-már felértek, amikor arra kaptak parancsot, hogy az I. zászlóalj (amelynek egyik szakaszparancsnoka Vén Zoltán volt) forduljon vissza és jelentkezzen a 129. dandárparancsnokságnál. Délután kettőre értek oda, ahonnan pihenő nélkül a Tatarowka Δ 1151 magaslat – amelyet előző éjszaka foglaltak el az oroszok – visszavételére irányították őket. Délután négyre értek fel, fél hatkor indult meg a két órán át tartó roham. A támadásban a

balszárny nehezen tudott előrejutni, de szívósan kitartottak, a jobbszárny viszont betört az orosz állásokba, magával ragadta a közép és balszárny nehezen előretörő részeit. Az oroszokat kiverték a magaslatról. 300 foglyot ejtettek, három ágyút zsákmányoltak, az ellenség 70 halottat hagyott hátra.

A zászlóalj berendezkedett a Tatarowkán, a rendelkezésére álló eszközökkel megerősítette állásait. 25-én éjjel az oroszok folytonosan fegyvertelenül jöttek át a vonalon és adták meg magukat. A zászlóalj csak reggel döbbsent rá, hogy a „foglyok”, miközben átjöttek, a kiépített drótakadályokat 120–130 méteres szakaszon a védelem számára használhatatlanná tették, elvagdosták. 26-án reggel hétkor hangzott fel az első „Urráá”, megindult az orosz ellentámadás, az ellenségnek sikerült negyvenlépésnyi szakaszon betörni a zászlóalj állásába. A betörés felszámolására indított ellentámadás elakadt, csak kétórás küzdelem után tudták az oroszokat kiszorítani, akiknek a vereségét 500 fogoly és 200 halott jelezte. Az ütközet leírása így fogalmaz. *„Ezen alkalmakkor különösen kitűntek: Zipszer Ödön zászlóaljparancsnok, kinek puskájából szakadtatlanul ömlött a jól célzott lövedék, rendkívüli higgadtsággal adott kiváló intézkedései az egész zászlóaljban lelkesedést és önbizalmat keltettek, Fleischer Mihály és Vén Zoltán tartalékos zászlósok...”*⁸

Vén Zoltán február végén megbetegedett, a k. u. k. Feldspital № 11/4-be⁹ került. Az onnan visszatért zászlós a kórházban tapasztaltokról jelentést tett zászlóaljparancsnokának, Zipszer Ödönnek, aki azt írásban juttatta el azt az ezredparancsnoksághoz: *„Az orvos nem hivatásának él, mert általában a betegekkel keveset törődnek. Nevezett zászlóst meg sem vizsgálták, csupán azért tartották ott, mert a zászlóalj orvos főnökétől hozott [vitt] láttelelet: heves gyomor- és bélhurut lázzal. Mikor az orvost kérte, hogy a fagyástól megdagadt és gennyes kezét vágják fel, azt mondta rá: «Semmi!» Se be nem kötötte, se be nem köttette.*

Csepreghy Dezső honvéd hadnagy 7-8 napja fekszik ott, gyógykezelésben nem részesült. Egy, a kórházban lévő [másik] hadnagy a saját hőmérőjével mérte a lázát, 39,1° volt, ilyen láz gondozást és figyelmet kíván.

*Végül jelenti [Vén], hogy Roth Mihály 23/4. századbeli őrzető jelentette, hogy a honvéd sebesülteket és betegeket idegen [k. u. k.] segélyhelyeken vizsgálat nélkül elutasították.”*¹⁰

Vén Zoltán jelentéséhez Zipszer alezredes a következőket fűzte hozzá: *„Kérem az ezredparancsnokságot ezen jelentésem továbbítására, hogy hasonló esetek ne ismétlődhessenek, hogy a beteg és sebesült bizalommal lehessen jövőendő ápolása és gyógykezelése iránt.”*¹¹

A zászlós tényekkel, esetekkel alátámasztott szóbeli jelentése egy – talán nem általában jellemző – súlyos problémára hívta fel a figyelmet, a honvéd tisztek és legénységi állományúak nem megfelelő egészségügyi ellátására. A helyzet komolyságát a zászlóaljparancsnok is érezte, ezért írásbeli jelentést készített, amely elindult a szolgálati úton, hogy a probléma orvoslásra kerüljön. Az eredményről nincsenek ismereteink, mások, máshol is jeleztek hasonló eseteket. A gondok gyökere talán nem a Monarchia katonai egészségügy szervezetében, hanem az esetleg túlterhelt vagy lélektelen, arrogáns orvosok személyében volt, a Vén Zoltán által tapasztaltak ez utóbbi esethez tartoztak.

A kórházi állapotok nem szegték Vén Zoltán harci kedvét. A májusi haditette akár közismert is lehet, lehetne, mivel „hőstetteírása” publikus kiadványban is megjelent: *„A kimagasló személyes vitézség és öntevékeny, parancs nélküli harcba avatkozás gyönyörű példáját adta végül ezen a napon [május 2.] a kárpáti harcok alatt Vén Zoltán, volt nagyszebeni 23. honvéd gyalogezredbeli tartalékos zászlós. Szakaszának élén, erős ellenséges zárótűz dacára, az oroszok egyik sűrűn megszállt árkára vetette magát és azt hősi rohammal elfoglalta. Az elfoglalt árokban való elhelyezkedés és rendezkedés alatt észrevette, hogy az oroszok százada jobbszárnya ellen átkarolólag támadnak. Erre öntevékenyen és a leggyorsabban átcsoportosította szakaszának zömét, majd a [saját] század szárnyát támadó ellenségre vetette magát, amelyet lendületes rohammal visszavetett. Ez alatt azonban az emberei élén maga is megsebesült. Hősi magatartását, tekintettel arra, hogy korábban véghezvitt kiváló harci tettei elismeréseképpen a nagyezüst vitézségi éremmel már kitüntették és az arany vitézségi éremmel való kitüntetésre is javaslatba hozták, ez alkalommal meg is jutalmazták az arany vitézségi érem adományozásával.”*¹²

Természetesen Vén Zoltán vállalkozásai között is voltak sikertelenek. 1915. augusztus 20-án az általa és Wunder hadapród által vezetett járőr azt a feladatot kapta, hogy a Zlota Lipa folyón átkelve, az éj leple alatt ejtsenek néhány foglyot. Az átkeléshez használható 9 m-es hidat a járőr magával vitte, azt kellett volna átvetniük a folyón, ami csendben lehetetlen volt, pedig az eredményes portya két legfontosabb feltétele a láthatatlanság és a csend voltak. A híd alkalmazását tovább nehezítette, hogy a folyó partján az emberek térdig süppedtek az iszapos sárban. A legnagyobb óvatosság ellenére az oroszok megneszelték az ellenséges járőr tevékenységét és fényszórókkal, valamint világítópisztolyokkal pásztázták, világították be az előterepet. Egyébként is, a folyó partját az ellenség 10 fős tábori őrsökkel szállta meg, amelyeket az azok között elhelyezett őrszemek egészítették ki. A magyar járőr feltételezése szerint az orosz megfigyelők mögött az erdőben még sok katona lehetett, az onnan hallatszó

énekszóból ítélve. A portya eredménytelenül ért véget, az adott körülmények között a kapott feladat végrehajthatatlan volt. A járőr parancsnoka, Vén Zoltán helyes döntést hozott, amikor nem kísérelte meg az átkelést, megkímélve ezzel emberei és saját életét.¹³

A 23. gyalogezred május első napjaiban, Ostry környékén vívott harcainak súlyosságát jól érzékelteti Rab Ákos százados, a III. zászlóalj parancsnokának jelentése: *”Az orosz támadás az egész védővonal ellen egyidejűleg indított, miből kifolyólag minden egyes alszakasz a szemközti lévő ellenséggel volt elfoglalva... A 927 Δ-on lévő két kúp közötti nyeregbe az ellenség betört. A rendelkezésre álló 80 főnyi ezredtartalék az ellentámadáshoz kirendeltetett. Pár perccel később a nagy nyeregbe... az oroszok szintén betörték, majd jelentés érkezett, hogy az ezredtől keletre levő védővonal[on] szintén áttörték. Most egy leírhatatlan harc keletkezett a beözönlő oroszok és az ezred között. Az oroszok kézigránátokkal elárasztották a védőállásunkat. A betörés folytán az ezred 3 elszigetelt részre oszlott. Minthogy a védőállásunk a magaslati vonal északi lejtőjén húzódott, a három helyen betörő oroszok nemcsak oldalról, hanem hátulról is kézi bombatámadást intéztek. Az ezred sehonnan támogatásban nem részesült, kézi tusában lassanként elvérzett.”¹⁴*

Az Ostry körüli harcok kezdetén a 23. ezred harcoló létszáma 1427 fő volt. Az idézetben említett magaslat elfoglalásakor 150 embert vesztek el. Az elfoglalt, az oroszok által egy napon keresztül folyamatosan tüzérségi tűz alatt (2000 lövés) tartott állásokban 450 fő halt vagy sebesült meg. Az orosz ellentámadás idejére 800 harcos maradt, közülük a Rab Ákos által leírt támadásban 600–650 fő elvérzett, maradt 150–200 katona, majd ez a létszám 80-ra apadt, a veszteség 94–95%-os volt. Jól jellemzi ez az adat a kárpáti hadszíntér mozgó háborújának borzalmait, a rendelkezésre álló erők elégtelenségét. Rab Ákos jelentésében megemlítette az ezred vonalába a három részre szakadt alakulat közé rendelt osztrák népfölkelők esetét. Már az orosz támadás előtt is csak a „...*legbrutálisabb eszközök alkalmazásával...*” tudták őket a vonalban tartani, kihirdették előttük, hogy aki sebesülés nélkül hátra mer menni, azt agyonlövik. Bizonyosan megtették ebbe az irányba a megfelelő intézkedéseket (pl. géppuskák a népfölkelők mögé), hiszen a meginduló ellenséges támadáskor az osztrákok nem hátra, hanem fegyvereiket eldobálva előre, az oroszok felé futottak és megadták magukat. Egy népfölkelő alakulat – általában – sem személyi állománya, sem kiképzettsége, sem fegyverzete tekintetében nem volt alkalmas első vonalbeli harcra, ilyen szituációban való alkalmazásuk egyértelműen a megfelelő alakulatok hiányának, az abból fakadó gyengeségnek a jele.

A veszteségek – természetesen – az ezred tisztikarát sem kerülték el, az I. és a III. zászlóalj összesen 32 tisztet veszített, köztük a sebesült Vén Zoltánt, akit július végéig a brassói hadikórházban ápoltak. A hónap utolsó napjaiban tért vissza ezredéhez, és nem volt megállás... Szeptember 13-ával tartalékos hadnaggyá léptették elő, szakaszparancsnokból századparancsnok lett. Novemberben, a strippai harcokban tanúsított bátor, példaadó magatartásáért megkapta a Hadidíszítményes 3. osztályú Katonai Érdemkeresztet. 1916 áprilisában, a már említett Rendeleti Közlönyben a következőket olvashatjuk a legfelsőbb elhatározások között: *„Ő császári és apostoli királyi Felsége legkegyelmesebben adományozni méltóztatott: az ellenség előtt tanúsított vitéz és eredményteljes magatartása elismerésül: a hadidíszítményes 3. osztályú Vaskorona-rendet díjmentesen: Vén Zoltán a 23. gyalogezrednél beosztott, 24. honvéd gyalogezredbeli tartalékos hadnagynak.”*¹⁵ Ezt az elismerést a még 1915-ben, a Kusikowce környéki harcokban szerzett érdemeiért kapta meg. Valószínűleg ekkor sebesült meg újra, már harmadszor, ezért a következő majd egy évet a munkácsi, kolozsvári, budapesti, trencsénteplicei hadikórházakban töltötte. Felgyógyulása után ténylegesítették, az addig tartalékos tisztként szolgáló tanítóból hivatásos tiszt lett, abban az évben házasodott, feleségül vette Endes Lajos közjegyző leányát, Jolánt.

1916. szeptember elején, a felépülése után nem került vissza a 23. gyalogezredhez, hiszen a 9. (kassai) honvéd gyalogezredhez vezényelték, ahol századparancsnoki beosztást nyert, és új ezredével együtt az erdélyi (román) frontra került. Az ezred a Kisnyárad vidékén, a Böhecs-tető alatt fekvő Nyárádselye térségében vette fel a harcot először a románokkal, megakadályozva azok nyugati irányba való előretörését.

Október 5-én sikerült a 39. hadosztálynak (ehhez tartozott a 9. honvéd gyalogezred) a Böhecs-tetőn a románok ellenállását megtörni, visszaszorítani onnan azokat. A megszerzett állásokat szilárdan tartották, az ellentámadásokat visszaverték. A másnap elrendelt újabb támadás fő ereje a kassai ezred volt, amely a Böhecs-tetőről a Rozsdás-hegyen át Szováta felé nyomult előre. A sikeres akció magával rántotta az ezredtől északra lévő csapatokat is, amelyek a Szakadát és a Görgény völgyében jutottak a kilencesekkel egy magasságba. A románok az egész vonalon általános visszavonulásba kezdtek, a 39. hadosztály megindult Parajdon át a Csíki-medencébe, majd menetirányt változtatva Makfalva környékéről délkeleti irányba tört előre. Székelyudvarhely, Szentegyháza, Kápolnásfalu útvonalon érték el Csíkszeredát, az ellenséges utóvéd állásokat Csíkszépvíznél verték szét, az előretolt részek az Úz-völgyét és Gyimesi-szorost zárták le. A románok amilyen óvatosan, lassan nyomultak

előre, olyan gyorsan értek haza. Vén Zoltán egészen 1917. április végéig a kassaiakkal szolgált, részt vett az Úz-völgyében és a Magyaros-tetőért vívott harcokban.¹⁶

1916. november 21-én meghalt az uralkodó, I. Ferenc József, az utódját, IV. Károlyt december 30-án koronázták meg. A koronázási ceremónia része volt, annak fényét emelte az aransarkantyús vitézek avatása. Az Anjou-kortól forrásokkal igazolható aktus az új uralkodó első közjogi tetteként értelmezhető. A Szent István kardjával (a koronázási karddal) megérintett vitézek, lovagok nem képeztek valódi rendet, nem járt különös jogokkal, kiváltságokkal, kötelességekkel, nem volt rendi szervezete, rendjele, szabályzata, a jelentősége azonban az érintettek számára óriási volt. Természetesen IV. Károly koronázásakor is avatott az új uralkodó aransarkantyús vitézeket. A koronázási szent mise végeztével, miután a hercegprímás áldást osztott, a király és a királyné visszavonult a sekrestyébe, majd a királyné elhagyta a templomot. Ezután a király kíséretével kijött a sekrestyéből, a trónra lépett, felövezték Szent István kardjával és a személye körüli miniszter 48 férfit szólított elő sorban, akiknek az uralkodó ülve a jobb vállát érintette a karddal, utolsónak Vén Zoltán m. kir. gyalogsági hadnagyét,¹⁷ a bodolai református tanító fiát, a magyarkiskapusi kántortanítóét. Hogy kerülhetett oda?

Gr. Bánffy Miklós, a koronázási ceremónia rendezője így emlékezett vissza: *„Csupa frontharcos tiszt. Csukaszürke egyenruhák. Kopottak. Foldozottak. Elnyűtt bőrövek, megbarnult szíjak. A fáradt bakancsokon meglátszott, mennyit kefélték erőszakosan, hogy kifényesedjenek valahogy. Az élükön mankósok, falábosak. Sántítva, kopogva, nehéz lélegzéssel. A harctér tragédiája ömlött be az ajtón, lepte el az oltár előtti térséget, hol még néhány perccel azelőtt minden csupa ragyogó csillogás volt.*

Néhányan, a nyomorékabbak székekre omlottak. Az épek – akiket megkímélt a sors – merev, katonás vigyázzállásban sorakoztak. A blúza mindnek telis-tele volt vitézségi éremmel, signummal, rendjellel. Szótlanak mind. Egymással sem beszélnek, és a szemük meredő egykedvűséggel nézett maga elé. Azoknak a tekintete ez, kik nap, nap után néznek farkasszemet a halállal... Valóban a Divina Comediába illő fordulat! Csak más sorrendben: A «Paradiso» előbb, azután az «Inferno». Sorban álltak és vártak. Nem néztek se jobbra, se balra, akárha roham előtt várták volna a parancsot.”¹⁸

Így és ezért lehetett aransarkantyús vitéz Vén Zoltán, azért, mert 1916-ban a harctéren szerzett érdemek számítottak a jelöltek kiválasztásában, az ő esetében egészen biztosan.

A koronázást követően, a képviselőházban – ahogy annak lenni kellett, ahogy lenni szokott – vita¹⁹ támadt a szertartással kapcsolatban, amely érintette az aransarkantyús

vitézeket is, illetve Vén Zoltán nevét is felemlegették. Laehne Hugó képviselő és általában az ellenzék azt a vádat fogalmazta meg, hogy Tisza István miniszterelnök a koronázást is párturalmi, párthatalmi célokra használta fel, amennyiben a nádorhelyettesi tisztre önmagát jelölte, ő koronázott.

A képviselő szerint a miniszterelnök ugyanezen célokra használta az aransarkantyús vitézek kijelölését is, hiszen a felavatottak között ott voltak a miniszterek, államtitkárok, képviselők fiai, rokonai, akik a Munkapárthoz²⁰ tartoztak, sőt három munkapárti képviselő is. Érdekes módon Laehne ezt a következtetést a jelöltek fegyvernemének alapos vizsgálata után vontta le. Témánk szempontjából ennek van jelentősége, hiszen a vitából kiderül, hogy a 48 aransarkantyús vitéz közül csak egy volt honvéd gyalogos tiszt, mégpedig Vén Zoltán, akit József főherceg javasolt a kitüntető címre.

1918-ban, a képviselőházban az önálló magyar hadsereg megteremtésének lehetőségéről tárgyalva Simon Elemér képviselő azt mondta, hogy a megvalósítás legfőbb akadályát korábban a tiszthiányban látta, de nem 1918 februárjában, mert a következőket mondta: *„Egy báró Cumin, egy Vén Zoltán és más sok vidéki néptanító..., aki oly szép eredménnyel vitte be a magyar faj kiváló harci tulajdonságait a mai világháborúba és aki éppen ezen kiváló tulajdonságainál fogva oly nagy tiszteletre tett szert a hadseregben, azt hiszem mint a magyar hadsereg büszkeségei inkább a hadseregben találják meg helyüket, mintsem bár igen tiszteletreméltó, de szerény és büszke polgári foglalkozásukban. Ezekkel az elemekkel, azt hiszem, ha nem is teljesen, de a kezdet nehézségeinek megfelelően pótolhatjuk a hadsereg tisztikarának hiányát.”*²¹

Vén Zoltán hivatkozási alap lett, egy rendkívül fontos ügy, az önálló magyar hadsereg megteremtése, annak tisztikara kapcsán merült fel a neve a legkiválóbbak közül. Személye, háborús tettei, tevékenysége legalábbis a képviselőház falai között ismertek voltak. Ha hivatkoztak rá, akkor a képviselők többségének kellett, hogy mondjon valamit a neve. Az ismertségének forrása nem lehetett más, mint az aransarkantyús vitézzé avatás és az azzal kapcsolatos parlamenti vita. Elismertségének oka pedig az a kiváló katonai teljesítmény, amit 1915–1917-ben produkált Galíciában, az Északkeleti-Kárpátokban és Erdélyben.

A székely

Vén Zoltánt 1917 májusában betegen a kolozsvári hadikórházban ápolták, majd felgyógyulása után visszakerült a 24. (brassói) gyalogezredhez, a pótzászlóaljnál lett kiképző,

Abban az évben főhadnaggyá léptették elő. 1918-ban a faedis-i (olasz front) kiképzőtábor tisztjeként szolgált, júniusban visszakerült a harcoló ezredéhez. Az összeomlás után azzal tért vissza Magyarországra, de nem ment haza Bodolára.

Kolozsváron maradt, ahol az első perctől kezdve részt vett a románokkal szembeni ellenállás, a Székely Hadosztály megszervezésében. Ekkor, ezekben a rendkívül zavaros időkben kezdődött rövid ideig tartó, részben kényszer szülte politikai szerepvállalása is. Egy – témánk szempontjából – mellékesnek tűnő vita²² során merült fel Vén Zoltán neve. Gaál Gaszton a nemzetgyűlés 1923. július 12-én tartott ülésén Dénes István képviselőt a nemzeti zászló meggyalázásával, a maros-tordai főispán, Bethlen Sándor elkergetésével vádolta meg. Az események 1918. második felében, 1919 januárjában történtek Erdélyben, közelebbről Tordán. Dénes István elmondta, hogy azokban az időkben ő Kolozsváron tartózkodott, mozgalmat indított a gyulafehérvári román nemzetgyűlés ellensúlyozására, memorandumot szerkesztett, kezdeményezte a kolozsvári magyar nemzetgyűlés megtartását. Utóbbi ügyben kereste fel, akkor még ismeretlenül a kincses városban működő Székely Nemzeti Tanácsot, ahol többek között ott volt Vén Zoltán is. A székelyek egyetértettek a gondolattal, bizottságot alakítottak, deputációt indítottak Apáthy István kormánybiztoshoz, amely követelte a magyar nemzetgyűlés összehívását. A küldöttség tagjaként említette Dénes Vén Zoltánt is. A nemzeti tanácsi tagság egyértelműen politikai szerepvállalásnak tekinthető. A csapattiszt, aki a nagy háborúban végrehajtotta a parancsokat, most úgy érezte – amint azt a későbbiekben is látni fogjuk –, befolyással kell lennie az események menetére, kezébe kell vennie a családot, a szülőföldet, a nemzet sorsát. Látva a tehetetlen benuórást, cselekednie kellett, részt akart venni a fegyveres ellenállás nélkülözhetetlen politikai feltételeinek megteremtésében.

Nem sokáig, legfeljebb egy-két hónapig tarthatott ez az időszak, hiszen január elején már újra csapattiszt, a Kolozsvár román megszállása előtt onnan kivont, I. székely zászlóalj állományában találjuk Szatmárnémetiben. A Benedekfalvi Luby Pál őrnagy által vezetett zászlóalj 1. századának parancsnoka volt, ehhez a zászlóaljhoz került beosztásra Géza öccse is vélhetően szakaszparancsnokként. Az alakulat állományát háromszéki, csíki és udvarhelyszéki bakák alkották, akiknek a kiképzése a korszellemtől eltérően fegyelmezetten történt. A zászlóaljparancsnok ezt a hazafiasan gondolkodó tisztikar befolyásának tekintette, akiknek célja – a legénységhez hasonlóan – a hazájuk visszaszerzése volt.²³

A kiképzés időszaka hamar véget ért Vén Zoltán számára, zászlóaljparancsnokként három gyalog- és egy géppuskás székely századdal Nógrádba vezényelték Szatmárnémetiből. 1919. január 9-én, a Salgótarjáni Karhatalmi Parancsnokság telefonon jelentette Budapestre,

hogy a városban a közbiztonsági állapotok jók. A rendet az iglói géppuskás csoport és az 1. székely század tartotta fenn, a 2. század pedig már útban volt a demarkációs vonalra, Fülekre. A karhatalmi parancsnok így jellemezte a székelyeket: „*Ennek indoklására felhozom, olyan erők lehető támogatása, melyek nem csak zsoldért, ruháért, bakancsért és szabadságért teljesítenek szolgálatot, hanem a kötelességet is ismerik – a székely századok ilyenek –, támogatása nemcsak fontos, de létérdek.*”²⁴ A székelyek az Ipoly mentén vették fel a harcot a demarkációs vonalat átlépő csehekkel, Ipolytarnócon, Litkén, Szécsény térségében ütköztek meg az ellenséggel, akiket veszteségek nélkül zavartak vissza a demarkációs vonal mögé. Vén Zoltán a füleki védőszakasz parancsnokaként tevékenykedett.

Főhősünk akkor vallott politikai nézeteire is találunk forrást, utalást, Erdélyi Sándor tiszthelyettes – többek között a következőket – jelentette a katonatanács nyomozó osztályának a balassagyarmati viszonyokról: „*A Dräxler-féle vendéglőben egy legutóbbi gyűlésükön vendégül látták Vén Zoltán aranyarkantyús hős vitézt, aki nagy bölcsen kijelentette, tekintettel a kopasz feje alatt székelő meglágyult agytekerceire, hogy először a cseheket verjük ki, azután majd a másik ellenség, a budapesti népkormány ellen vonulnak fel, amely kijelentése általános helyesléssel fogadtatott.*”²⁵ Az idézetből – már ha a jelentés készítője igazat írt – nyilvánvalóan látszik, hogy Vén Zoltán nem tartozott a Károlyi-féle rezsim elkötelezett hívei közé. Teljesen érthető reakció volt ez mindarra, amit maga körül látott, tapasztalt, akár Kolozsváron, akár Balassagyarmaton.

Az Ipoly mentén harcoló csapatokat általában támogatta a helyi lakosság, sőt önálló akciókat is kezdeményeztek, pl. a dejtáriak is. A következőket írta erről Vizy Zsigmond: „*A dejtáriak Szabó alhadnagy parancsnoksága alatt több kocsin diadalmámban hozták be Balassagyarmatra a lángszórókat és a hadianyagot [amelyet a csehektől zsákmányoltak]. Amint a menet a városházához ért, meglátta őket Vén Zoltán főhadnagy s az egész hadianyagot lefoglalta a székely zászlóalj részére. Ebből nagy veszedelem keletkezett, mert a dejtáriak ellenszegültek, Vén Zoltán pedig a gimnáziumban elhelyezett zászlóaljat riadóztatta. A nagy lármára a városházáról lementem az utcára és tudomására hoztam Vén Zoltánnak, hogy eljárása minden katonai szellemet nélkülöz. Erre ő elbizakodottan azt válaszolta, hogy elég 5 székely baka ahhoz, hogy Nógrád megyét kiverje. «Jegyezze meg főhadnagy úr, hogy én már láttam karon varjút!» válaszoltam neki. Megjegyzésem általános derűtséget keltett, s mivel észrevette, hogy fellépése a székely tisztiek előtt is ellenszenves, eltávozott.*”²⁶

Itt a civil bagázst lesajnáló tiszt, a bővérű öntudattal, önbizalommal megáldott székely ember képe jelenik meg. Lehetett ez a résztvevők, lehet ez az olvasó számára unszimpatikus,

de kétségtelen tény, hogy a fegyverek a székelyeknél jobb helyen lettek volna, mint Budapesten, ahová Vízny küldte azokat. Vén Zoltán magatartásának oka lehetett, hogy a Székely Hadosztály alakulatai általában szűkölködtek mind felszerelésben, mind hadianyagban. A dejtáriak és Vén Zoltán között kialakult nézeteltérés nem változtatott a Nógrádban harcoló székely csapatok megítélésén, hiszen a karhatalmi parancsnok a következőket írta hadügyminisztériumba: „*A helybeli polgárság és összes hatóságok kéri a székely zászlóalj és az iglói géppuskások feltétlen meghagyását [Nógrádban]...*”²⁷ Sulacsik (Antal) Zoltán így emlékezett vissza: „*A csehek kiverése megtörtént. Az Ipoly baloldalán magyar zászlót lengetett a szél, magyar katonaság dalától volt hangos falu és város egyaránt. Január 31-én már Balassagyarmat is tömve volt katonasággal. Itt voltak Vén Zoltán székely bakái, akiket ha ráeresztettek volna a csehekre, ma szabad lenne a Felvidék!*”²⁸

1919. február 14-én jelentették, hogy a Nógrádba vezényelt székely századok Szatmárnémetibe beérkeztek. Kevés forrással rendelkezünk a február, március, április hónapban történetekre, a Vén Zoltánnal kapcsolatos eseményekre. Zűrzavaros, reménytel, reménytelenséggel, kétellyel átszőtt időszak volt az, amelyben főhadnagyunk esetében újra a politikai cselekvés időszaka jött el. A már említett, idézett zászlóaljparancsnoka a következőket írta erről: „*Időközben [nem tudni pontosan, hogy mikor] az 1. század parancsnoka, Vén Zoltán főhadnagy századtól [századától] megvált, a szatmári direktórium katonai tanács elnöke lett...*”²⁹ Mivel az őrnagy direktóriumról ír, így ennek 1919. március 21. után volt realitása. Feltételezhetően azonban már a tanácsköztársaság kikiáltása előtt a katonatanács elnöke volt, ezt követően pedig abbéli minőségében lehetett a direktórium tagja. A székely alakulatoknál a katonai tanács tagság, a direktórium tagja nem jelentette a Pogány József által képviselt, illetve a bolsevik elvek és gyakorlat követését. A hadosztály katonatanácsai általában a tisztikar szándékának megfelelően a rend és a fegyelem fenntartására, az alakulatok felszerelésére, felfegyverzésére, az önállóságuk megőrzésére törekedtek. 1919. februárjában emiatt komoly konfliktusok alakultak ki a Budapesti Központi Katonatanács és a Székely Hadosztály között. Ruskay Gyula a 32. székely vadászrezred parancsnoka a következőket jegyezte fel naplójába a saját ezrede katonatanácsáról: „*A derék Molnár Gábor századosnak, mint a katonatanács elnökének nagy érdeme van az ezred fegyelme megszilárdításában. Ő és emberei úgy paríroztak [intézték az ügyeket], mintha a katonatanács nem is léteznék, illetve parancsaim, szándékaim szerint befolyásolta a katonatanács tagjait*”.³⁰ Ezzel a szándékkal, ilyen formában működhetett Vén Zoltán vezette katonatanács is.

Sajátos konfliktus alakult ki a Székely Hadosztályon belül 1919 februárjában, márciusában. Több visszaemlékező is említette, hogy a türelmetlen, a románok megtámadását sürgető légénységben felgyülemlett feszültséget az ellenség elleni kisebb, lokális akciókkal vezették le. Nem csak a légénységi állomány köreiből volt tapasztalható ez a jelenség, Vitéz Gombos Zoltán tábornok (a hadosztályban ezredes, ezredparancsnok volt) 1925-ben a következőket írta ezzel kapcsolatban: „*Volt még egy másik mozgalma is az eredeti székely alantos [beosztott] tisztikarnak, mely azt célozta, hogy puccsszerűleg megtámadják az oláhokat, s befejezett tényekkel kényszerítik az idősebb parancsnokokat a támadás megindítására. Ezen mozgalmat Vén Zoltán főhadnagy indította meg, de komolyabb mérvet [mérteket] az idősebb parancsnokok befolyása következtében nem öltött, csak a megbeszélések stádiumában maradt.*”³¹ Egyik oldalon tehát a támadó hadműveletek megindításához szükséges politikai támogatásra, szándéokra, a megfelelő anyagi és személyi feltételek megteremtésére váró idősebb, magasabb beosztású, hagyományosan nem politizáló tisztek, másfelől azok a székely beosztott tisztek, akik már a székelyföldi toborzásban is részt vettek, a Székelyföld volt a szülőföldjük, és mindazt, amire az idősebb parancsnokok vártak, ők ki akarták kényszeríteni. Sosem tudjuk meg, hogy milyen eredményre vezetett volna az általuk tervezett akció, a szokatlan gondolat, elképzelés megbukott a csak parancsra cselekvő, de általános helyzetet talán jobban ismerő fölöttes tisztikar hagyományos gondolkodásán, fegyelmén. Ebben a szituációban újra az eseményeket irányítani szándékozó, önálló megoldást kereső, választó Vén Zoltán jelent meg.

Márciusban főhősünk zászlóalját kihelyezték a demarkációs vonalon álló csapatok tartalékként Apa községbe, Vén Zoltán Szatmárnémetiben maradt, pozíciója (katonatanács elnöke), feladatai oda kötötték. A tanácsköztársaság kikiáltása, március 21-e után tovább bonyolódott a Székely Hadosztály helyzete. Egyrészt élt a remény, a szándék a szülőföld visszafoglalására, másrészt a rezsiváltást követő, az új hatalom természetére utaló jelenségek, a haderővel kapcsolatos, annak fegyelmét tovább züllesztő intézkedések, a vörös agitátorok, megbízottak, fegyelmezetlen, hasznavehetetlen fegyveres alakulatok megjelenése nem erősítették az új rezsibe vetett bizalmat.

Tény, hogy az új hatalom természetét, céljait, módszereit kiismerő hadosztályvezetés április elején már ellenforradalmi tervet szőtt. Elképzelésük lényege az volt, hogy megegyezést kötnek a franciákkal, azok garantálják, hogy a románok nem mozdulnak a demarkációs vonalról, a Hadosztály pedig – miután ilyen formában biztosította a hátát – Budapest, a bolsevik kormányzat ellen fordul. Az ellenforradalom kirobbanását április végére

tervezték. A több sebből vérző elképzelés hamar kimúlt, hiszen a románok április 16-án átlépték a demarkációs vonalat, megtámadták a hadosztályt.

De' Lobit tábornok, a magyarországi francia hadsereg parancsnoka Franchet D' Esperey tábornoknak, a keleti szövetséges hadsereg főparancsnokának 1919. április 5-én jelentette a székelyek ajánlatát, amelyben – valószínűleg – a bolsevikok elleni támadás egyik feltétele volt az, hogy a románok ne szállják meg (ekkorra már rég megszállták) a Székelyföldet.³² Pichon francia külügyminiszter ezt írta a belgrádi francia nagykövetnek április 10-én: *„Szó sem lehet a székelyek javaslatának azon föltétel mellett elfogadásáról, hogy Erdélynek általuk lakott délkeleti része ne kerüljön román megszállás alá. Erdély nyugati határaival kapcsolatban merülhetnek fel kételyek..., nyilvánvaló azonban, hogy a szövetségesek – hacsak nem akarnak minden elvet megtagadni, amelyért harcoltak – nem számolhatnak azzal, hogy e tartomány [Erdély] Romániához legközelebb eső része magyar sziget maradjon.”*³³

Bár megtévesztő lehet a „megszállás” kifejezés használata, Pichon sorai viszont egyértelművé teszik, hogy itt egy önálló székely államalakulatról volt szó, az annak megvalósítására vonatkozó elképzelés elfogadása lett volna a tanácskormány ellen indított katonai akció egyik legfontosabb feltétele. A Hadosztály feladta (Mi más tehetett volna az adott körülmények között?!) az ország területi integritása védelmének elvét, megkísérelve menteni a menthetőnek vélt szülőföldet. Ez is illúzió volt, hiszen D' Esperey már április 11-én tudomást szerzett arról, hogy a román kormány intézkedéseket tett a Magyarország elleni támadásra, amely öt nap múlva – bár a tábornok szorgalmazta a hadművelet leállítását – bekövetkezett.³⁴ A románok a saját kezükbe vették az események irányítását, elébe mentek mindenféle egyezkedésnek, tárgyalásnak, megegyezésnek. Területszerző háborújukat befedték, befedhették a bolsevizmus elleni harc álcahalójával.

Tovább súlyosbította a Székely Hadosztály helyzetét az, hogy a bolsevik hatalommal egyre inkább elmérgesedett a viszonyuk. Szatmárnémetiben is tapintható volt a feszültség, Vén Zoltán valamikor az április 16. előtti napokban a zászlóaljához, Apára érkezett, ahol tiszti gyűlést hívott össze a zászlóaljparancsnoka tudta nélkül. Luby Pál tudomást szerzett erről és felelősségre vonta a főhadnagyot, aki azzal indokolta tettét, hogy az ő élete Szatmáron veszélyben van, ezzel a zászlóaljjal szeretné Szatmárt visszafoglalni. Az őrnagy visszaemlékezéséből³⁵ ellentmondásos kép rajzolódik ki, hiszen ha Vén Zoltán az életét féltette volna, akkor a probléma megoldást nyert azzal, hogy Apára ment. De ő vissza akarta foglalni Szatmárt, ehhez kellett volna a tisztek együttműködése, a zászlóalj ereje. Vélhetően a vörös uralomtól akarta megszabadítani a várost, – akár saját, akár egy kisebb csoport

elhatározását megvalósítva – a bolsevikok ellen akarta fordítani az alakulatát. A zászlóalj parancsnoka a főhadnagyot házi őrizetbe helyezte, tájékoztatta a hadosztály parancsnokságát, amely óvta attól őt, hogy „felüljön” Vén Zoltán, általunk pontosan nem ismert terveinek.

Két-három nappal később már a hadosztály parancsnoksága rendelte be a zászlóaljat Szatmárra, hiszen megbízható csapatokra volt szüksége a rend fenntartása érdekében. A szolgálati utat megkerülve ezt akarta elérni Vén Zoltán is. Hasonlóan a románok „puccsszerű” megtámadásának ideájához, ebben az esetben is a kihívásokra önállóan választ kereső, cselekvő fiatal tiszt és a parancshoz ragaszkodó, az utasításig nem cselekvő, idősebb tisztek konfliktusát fedezhetjük fel.

A zászlóalj bevonulása után a város rendjére székely járőrök ügyeltek, az egyikre azonban a direktórium épületének ablakából rálöttek, egy székely katona az életét vesztette. Ezt követően egy székely szakasz a vörösöket lefegyverezte, a hadianyagot a saját laktanyájába beszállította. Több visszaemlékező leírta, hogy a román támadás napján, a szatmári direktórium tagjai a várostól, a város polgáraitól lefoglalt értékekkel Szatmárról távozni, menekülni akartak. A Pannónia Szálló éttermében vacsorázó székely tisztek – hírt kapva az eseményekről – riadóztatták a zászlóaljat, járőröket küldtek ki, amelyek letartóztatták a direktórium tagjait, az elrabolt értékeket elvették tőlük és visszaszolgáltatták azokat tulajdonosaiknak. Az akcióban részt vett Vén Zoltán is, akiről a parancsnoka az eseményekkel kapcsolatban így emlékezett meg: *„Itt kötelességemnek tartom megemlíteni, hogy ez alkalommal Vén Zoltán és Csomor főhadnagyk, mint kiküldött járőrparancsnokok, igen derekasan viselkedtek.”*³⁶

Kacsóf János, a hadügyi népbiztosság Hadosztályhoz delegált megbízottja másként látta a Szatmárnémetiben történeteket. Az események után, Budapesten készített jelentésében³⁷ jól megszervezett ellenforradalmi mozgalomról beszélt, amelynek vezető alakja Vén Zoltán volt. Ahogy minden más forrást, úgy ezt is kritikus szemmel kell vizsgálnunk, hiszen a szatmári direktórium tagjai és a politikai megbízott elvtárs is a román támadás első hírére menekülni készültek a városból, amit a fővárosban számon kérték rajtuk. Olyan történettel kellett tehát előállniuk, amellyel saját szerepüket tisztázni tudták.

Ma sem tudjuk, hogy pontosan mi történt Szatmárnémetiben, a tendenciózus jelentés tartalmaz azonban valóság-morzsákat, foszlányokat. Kacsóf az események ismertetése elején széles ellenforradalmi bázist teremtett: *„Alulírott jelentem, hogy Szatmárnémetiben, április 15-én már egész világosan és megdönthetetlen bizonyossággal megállapított, hogy a székely tisztek az otthoni burzsoáziával, a püspök vezetése alatt, az összes papsággal*

szövetkezve, hatalmas ellenforradalmi mozgalmat indítanak. Az ellenforradalomra szükséges külön fedezetet a püspök és a gazdagabb burzsoák saját pénztárukból fedezték. Orgiákat rendeztek, egész éjjeleket átdőzsöltek, amiről csak szerdán este [április 16.] lett tudomásom. Ugyanakkor már teljesen lehetetlenség volt a népbiztosságnak jelentést tenni, ...”³⁸ Utóbbi megállapítása biztosan nem igaz, hiszen még a város vagyonával menekülő direktórium tagok letartóztatásáról szóló hír is azonnal eljutott Budapestre. Kacsóf szerint a tiszték arra az elhatározásra jutottak, hogy: „... a politikai megbízottakat és [a] direktórium összes tagjait, illetve azokat, akik a proletariátus uralmát képviselik, ottan elfogják és minden forma nélkül, törvénykezésre való tekinteten kívül, haladéktalanul kivégzik.”³⁹ A főszerepet – a politikai megbízott szerint – Vén Zoltán vitte, aki még másnap is követelte a letartóztatott direktórium tagok kivégzését. Vagy így volt, vagy nem, annyi bizonyos, hogy senkit sem végeztek ki, hiszen a direktórium tagjai és a politikai megbízott is elhagyhatta a várost, április 22-én már Budapesten magyarázkodtak. Nem tartozik szorosan a témához, de talán érdemes idézni azt, amit Kacsóf a fogságának körülményeiről írt: „Elfogatásom után [április 17.] a parancsnokságon emberségesen bántak velem. A parancsnok Hautzinger életükkel tette felelőssé az őrségemet, ha nekem bárminemű bántódásom is lenne. Azonban semminemű beszélgetést az idegenekkel nem volt szabad folytatnom. Orvost és gyógyszert kaptam és rendes fekvőhelyet. Ottlétem alatt majdnem minden órában küldöttségek jöttek, kik követelték a kivégzésemet, hogy Hautzingernek muszáj volt erős őrséget állítani a parancsnoksági iroda előtt, ahol én fogva voltam.”⁴⁰ Ha ez igaz, akkor Kacsóf János, bolsevik politikai megbízott vitéz Jány Gusztávnak (1919-ben még nem vitéz és Hautzinger), a Hadosztály vezérkari tisztjének köszönhette az életét.

A Szatmárnémetiben történetekkel kapcsolatban egyértelmű, hogy a menekülő direktórium tagok letartóztatása után valóban ellenforradalom volt a városban, hiszen a vidék közigazgatása arról kapott tájékoztatást, hogy a régi közigazgatás helyreállt, dr. Streicher Andort főispánná nevezték ki.⁴¹

Vén Zoltán katonatanácsi pozíciója, direktórium tagosága nem múlt el nyomtalanul. Az áprilisi események után két hónappal, június végén a Tanácsok Országos Gyűlésén merült fel a neve, miközben ő Brassóban volt internálva. A gyűlésen zajló vita rendkívül érdekes, hiszen az ottani hozzászólásokban érzékelhető és az országban tapasztalható antiszemizmusról is szólt. Vágó Béla népbiztos a következőket mondta: „... t. [tisztelt] elvtársaim, nem szabad csodálkozni afelett, ha az egész országban azzal agitálnak, hogy a zsidók kezében van a hatalom, zsidók akarják az egész országot tönkretenni és zsidó uralom pusztítja ezt a szegény

keresztény Magyarországot. Amikor ilyen kijelentést tesznek, amikor ez a szellem uralkodik az elvtársak egy részében, akkor ne csodálkozzanak azon, ha ez a szellem, ez az agitáció és ez a mérge az egész országban ilyenformán érezteti hatását.” Vágó arra a bekiabálásra reagált, amely a volt szatmári direktórium egyik tagjától érkezett, és így szólt: „... olyan alakok futkosnak künn az országban, akikről még a pajesz sincs kellőképpen levágva...”⁴² Ebben az épületes vitában merült fel Vén Zoltán neve, Simon Mózes szájából, aki szerint a bekiabálók azért viselkednek így, mert egy Vén Zoltán volt, lehetett a direktóriumukban⁴³. Nem találtam jelét főhősünk antiszemitizmusának, a bekiabálást talán úgy kell értelmeznünk, hogy idegen elemként került a direktóriumba, és ahová ilyenek beférkőzhettek, az a szervezet nem képviselhette megfelelően a forradalom szellemét, „alapértékeit”.

A direktórium tagtság másik következménye az lett, hogy amiatt 1920-ban feljelentették, erre az áskálódók 1921-ben kapták meg a választ, amikor Horthy Miklós kormányzó az elsők között avatta vitézzé Vén Zoltánt. Kétségtől kiérdemelte azt az első világháborúban nyújtott teljesítményével, illetve azzal, hogy a forradalmi időkben önálló gondolkodású, öntevékeny, mindenre elszánt, hazájához hű, mind katonai, mind politikai feladatok ellátására alkalmas, bátor katonának, tisztnek bizonyult.

A zászlóalj a román támadás után Mátészalkára való visszavonulási parancsot kapott, a települést kitérőkkel, kalandos úton érte el. Nyírbátorban, a postán Bíró Tibor és Vén Zoltán főhadnagyokat a vörösök elfogták és letartóztatták, mivel a Hadosztályhoz tartoztak és annak parancsnokságával kíséreltek meg kapcsolatot teremteni. A két fogoly tisztet egy járőr szabadította ki.⁴⁴ Az alakulat Mátészalkát elérte, ott beavatkozott a románokkal vívott harcokba, melynek során Vén Zoltán megsebesült. Koréh Endre így emlékezett vissza: „*Ott tudtuk meg pár katonától, hogy Szalkára betört egy [román] lovas csapat, de egy perc alatt összemorzszolták [Vén Zoltánék] őket. Vén Zoltán a csapata élén több lövést kapott egyet a tüdejébe. – Meghalt? – Nem-a – szolt a góbé –, cigarettázik. Majd elviszik Nyíregyházára.*”⁴⁵

A legenda

A Mátészalkánál megsebesült tisztet nem Nyíregyházára szállították, hanem a Hadosztály fegyverletétele után ő is a brassói internálótáborba került. Az internálása 1919. november utolsó napjaiban ért véget, akkor hagyta el Kolozsvárt, Erdélyt, csatlakozott a Nemzeti Hadsereghez. Előbb a 12., eredetileg szatmári, 1920-ban a már mátészalkai gyalogezred állományába került, majd Hajmáskéren lett kiképző a tangyalogezrednél. 1922-

ben visszakerült a 12. ezredhez, amelynek akkor már Nyíregyházán volt a székhelye, ott szolgált 1939-ig. A békeévek normál katonai előmenetelt hoztak számára, sőt beosztásában visszalépett, hiszen századparancsnok helyett csak szakaszparancsnok lett. Az adott körülmények között ez természetes, hiszen rengeteg volt az állás nélküli tiszt, Vén Zoltánt bár ténylegesítették, eredetileg mégis csak tartalékos tisztként szolgált. Nyíregyházán léptették elő századossá, 1935–1936-ban törzstiszti tanfolyamra vezényelték Budapestre, majd őrnagy (1936) lett és századparancsnoki beosztásba került. 1936-ban a Magyar Érdemrenddel, 1940-ben a Magyar Érdemrend Lovagrendjével tüntették ki a kiképzés területén nyújtott kimagasló teljesítményéért.⁴⁶

Vén Zoltán része lett a nyíregyházi közéletnek, közismert katona személyisége volt a városnak. Ismertsége több forrásból táplálkozott. Katonaként gyakran vezetett különböző ünnepségeken díszelgő alakulatokat, 1927 húsvétján a feltámadási körmeneten ő haladt a díszszakasz élén⁴⁷, a kormányzó 1928 októberi látogatásakor az állomáson az általa irányított díszszázad állt a peronon, az ő jelentése fogadta vitéz Nagybányai Horthy Miklóst⁴⁸. Ebbéli minőségében vett részt sportversenyek zsűrijében, betanította és különböző ünnepélyeken vezényelte az ezred dalárdáját, utóbbi közszerepléseire református kántortanítói múltja is predestinálta.

Vitéz volt, ennek megfelelően állandó résztvevője, rendezője, felszólalója a vitézi szék megyei, járási, városi rendezvényeinek. Természetesen részt vett és beszédet mondott a Székely Hadosztály Egyesület nyíregyházi titkárságának 1933-as alakuló ülésén. Az alapszabályok ismertetése után szólalt fel, beszédében hitet tett a hagyományok ápolása mellett, illetve hangsúlyozta, hogy készek mindent ott folytatni, ahol 1919-ben abbahagyták.⁴⁹

1935-ben felvételt nyert a Szabolcsi Gazdák Egyesületébe⁵⁰, hiszen akkor már apagyi földbirtokos, ott kapta meg a vitézi címmel járó birtokot, valószínűleg a harmincas évek második felében ott is élt.

Nagyobbik gyermeke 1929–1930-ban a Nyíregyházi m. kir. Állami Tanítóképző Intézet Gyakorló Iskolájának tanulója volt. A tanév első szülői értekezletén Lukács Béla, az intézmény igazgatója arról tájékoztatta a szülőket, hogy a leendő tanítók körében addig nem tapasztalt szegénység mutatkozott, voltak, akik a beiratkozási díjat sem tudták befizetni, félő volt, hogy kimaradnak az intézetből. Az igazgató szavainak hatására Tóth Zoltán pénzügyigazgató és Vén Zoltán honvéd százados egy alapítvány létrehozását javasolták, amelynek célja a szegény sorsú gyakorló iskolás gyermekek és tanító növendékek év eleji, gyors megsegélyezés.⁵¹ „A Gyakorlóiskolások Szülőinek Alapítványa” létrejött, már az első

évben harmincegy tanító növendéknek nyújtottak anyagi segítséget. Kétszer adtak, hiszen gyorsan adtak, nem kis segítséget nyújtva ezzel a kibontakozó gazdasági válság elszegényedő áldozatainak.

A szociális érzékenység, a szegények, elesettek iránt érzett felelősség egyébként sem állt távol Vén Zoltántól, hiszen ő maga, de felesége is rendszeresen adományozó, közreműködő résztvevője volt a jótékonyági rendezvényeknek, gyűjtéseknek.

Vén Zoltán a harmincas években élő legenda lett Nyíregyházán. Ennek alapja nyilvánvalóan mindaz, amit több-kevesebb sikerrel megpróbáltam eddig leírva elmesélni: a hőstettek, a rendfokozatok, címek, kitüntetések, a Székely Hadosztály, a jó kiállítású tiszt nyilvános szereplései. Erős kisugárzása lehetett, olyan személyisége, amilyenné az egyszerű halandó csak szeretne válni, esetleg csak megelégszik annak áhítatos csodálatával. A helyi lapban 1929 karácsonyán megjelent „Találkozásom vitéz Vén Zoltánnal” című Győry Kálmán által jegyzett írásban a szerző egy vadászat során, az erdőbényei plébánián szerzett személyes élményeit osztotta meg az olvasókkal. A cikkben jól felfedezhetők, megfigyelhetők a korabeli vidéki publicisztika jegyei, a korszellem, a kor hangulata és jól érzékelhetően a nehéz hegyaljai borok hatása is. Nem a történet a lényeges, nem is az, amit Vén Zoltán mondott, hanem ahogyan őt a szerző jellemezte: *„Csak Vén Zoltán ült még velem szemben, mint sziklából faragott, robosztus félisten...”* Majd [a] legendás Vén Zoltán bocsátkozott érdekes fejtegetésbe az esperessel... Gyűlt arccal, kitörni kész indulattal néztem Vén Zoltán istenesen ragyogó hős arcára... Hangjában a Hargita vihara zúgott, szemében Brassó fenyvese sötétlett. Karjában a csíki havasok medvéinek ereje vonaglott. És imádság melege öntötte el a szívemet. Te Isten, te magyar Isten, hogy egyszer megláthattam Vén Zoltánt. A világháború legendás félistenét...”⁵² Ahogy nem a történet, úgy nem a stílus, nem a nyelvezet, nem a metaforák a lényegesek – azok tetszenek vagy nem tetszenek, lényegtelen –, hanem a szerző által megélt és papírra vetett benyomások, az érzelmi élmény, amit karácsonykor a lap közönsége is olvashatott, lelki, érzelmi habitusától függően átélhetett, esetleg megmosolyoghatott.

1932-ben, Arany György Áll a vadászat című versét így ajánlotta Vén Zoltánnak: *„vitéz Vén Zoltán honvédszázadosnak a mindig hősnek, mindig katonának s a mindig tanító székelynek meleg, baráti kézfogással.”*

A költeményben a magyarságot a menekülő nemes vad személyesíti meg, amelyet csahos kopók ezrei üldöznek, de végleg legyűrni nem tudnak:

„Mert bár lepergett tíz véres vad század,

S csak nem gyűrik le a szent lázadót.”

Már ezekben a sorokban is – ihletőként – ráismerhetünk Vén Zoltánra, az elpusztíthatatlan lázadóra, aki egyszer újra szembe fordul ellenségeivel:

*„Nem tarthat soká már e véres hajsza,
Megtorpannak a [olvashatatlan]dobók,
Mert lesz ki megáll a síkon orrokra,
S a vérszomjasok vérét kiontja,
Hogy pusztuljanak a hitvány kopók.”⁵³*

Nyilvánvalóan nem a művészi értéke miatt idéztem a versből, hanem azért, mert azt gondolom, hogy a költő az ellenséggel egyszer újra szembe forduló, azt megsemmisítő vadban Vén Zoltánt, illetve a hozzá hasonló keveseket látta. Ez a kép alakult ki benne főhősünkről, ezért ajánlotta neki a költeményét.

Azt hiszem, nem állok messze az igazságtól, ha azt feltételezem, hogy Vén Zoltán ismert, népszerű, megbecsült tagja volt a nyíregyházi közéletnek, kicsit valóban az élő legendája. Vélhetően sokan szerették, tisztelték és még többen irigykedtek rá. A róla kialakult kép, a közszerelések azonban semmilyen következménnyel nem jártak szakmai, katonai karrierjére, a ranglétrán és a beosztásokban is a bevett gyakorlatnak, a szabályzatnak megfelelően lépett előre.

A múlt nélküli ember

Nyíregyházi katona, apagyi gazda, földbirtokos lett, beágyazódott a város, a megye társadalmába. Aztán a másodiknak nevezett világháború megint megváltoztatott mindent. Vajon sajnálta-e a konszolidált életet, a biztos egzisztenciát, a helyi közösségben kivívott elismertséget? Biztos volt-e benne, hogy az ő ideje jött el, az, az idő, amikor újra lehet kezdeni a húsz évvel azelőttit, amikor végre győzni lehet? Nem tudjuk, talán soha nem derül ki. De az biztos, hogy remélte Szatmárnémetit, Kolozsvárt, Bodolát⁵⁴ újra látni, mindazt újra magyarnak tudni, aminek az elvesztését végigszenvedte.

Az első bécsi döntéssel Kárpátalja egy része is visszakerült Magyarországhoz, 1939. január 21-én Vén Zoltán az újonnan felállított 24., ungvári székhelyű gyalogezredhez került, a visszamaradó különítmény parancsnokaként. 1939-ben áthelyezték a Hódmezővásárhelyi Kiegészítő Parancsnoksághoz, amelynek parancsnoka lett. 1940. december 1-jén, a magyar-román határ Váradlestől Jádremetéig tartó szakaszának felügyeletére létrehozott 61.

határvadász portyázó osztály előljárójává nevezték ki, melynek székhelye Váradles volt. 1941 nyarától 1944. április elejéig a m. kir. 25. levente kiegészítő parancsnokság állományához tartozott segédtsízként, majd kiképzési előadóként. 1941 novemberében alezredessé, 1943 augusztusában ezredessé léptették elő.⁵⁵

Frontszolgálatot egészen 1944 áprilisáig nem teljesített, akkor az általános székelyföldi mozgósítás során létrehozott 71. határvadász csoportparancsnokság parancsnoka lett, amellyel a 9. határvadász dandár alárendeltségében kísérelték meg az Erdélybe nyomuló szovjet csapatokat feltartóztatását. Később az első hadsereg hadtápterületén hadtápfeladatokat látott el a 71. határvadász csoport. Beszterce-Naszód vármegyéből a csehországi Porici-ig vonultak vissza, ahol – önéletrajza⁵⁶ szerint – 1945. május 5-én Orlov vezérkari őrnagy, a terület partizánjait irányító tiszt parancsnoksága alá helyezte alakulatát, részt vett a német csapatok lefegyverzésében. Ennek a tevékenységnek a végét a reguláris szovjet erők megérkezése jelentette, a magyar csapatok a fegyvert letették. Őrizet nélkül, parancs szerint Rajecig menetelt az ezred erejű alakulat, onnan vitték őket fogságba. Ha kételyek merülnének fel bennünk csehországi döntésével kapcsolatban, akkor tegyük fel a kérdést: Mi más tehetett volna a háború legvégén? Ha tovább harcoltak volna, akkor több lenne a legendás hősünk, az értelmetlen áldozatunk, a hadiözvegyünk és hadiárvánk.

Vén Zoltán Észtország fővárosába, Tallinba került, kétségkívül nem a legrosszabb körülmények közé. Életének erről az időszakáról a következőket írta: „[A] Fogságban önként jelentkeztem munkára, a városban dolgoztam reggeltől estig, és akkor tértünk vissza a táborba. Dolgoztam építkezésnél, mint segédmunkás, kórháznál, mint asztalos, földmunkás, favágó-zsindelykészítő barakk építésnél és padlózásnál asztalos munkálatokban. Azon napokon (vasárnap), mikor munkára nem mehettem ki antifa [antifasiszta] tanfolyamon vettem részt. Fogságban azt tapasztaltam, hogy azon egyént, aki munkáját becsülettel végzi és a normát teljesíti azt megbecsülik és étkezés és pénzjutalomban részesítik, mivel 120–150%-os munkát teljesítettem, és erről kapott írásomat táborparancsnokságnál beadtam, én is kaptam 15 dkgr. kenyeret és 3 dkgr. vaját minden nap a járandóságon felül.

A fogságból Észtország fővárosában, Tallinban bocsáttattam el 1948. július 3-án, mint baráti nemzet fiait ünnepélyes keretek között. Búcsúztatásunkon sok magas rangú orosz tiszt vett részt, zenekarral mentünk az állomásra, ahol egy orosz magasrangú tiszt beszélt és szeretettel bocsátott haza, erre egy oroszul jól tudó tisztünk válaszolt. Két rend fehéreneművel – újak – és új ruházattal bocsátottak haza, utazásunk alatt igen bőséges, jó ellátásban részesültünk.”⁵⁷

Az idézet Vén Zoltán 1951-ben írt, egy hivatalos eljáráshoz készült önéletrajzából származik, amelyben nyilvánvalóan nem a fogság negatívumait emelte ki. Talán valóban szerencsésnek mondhatta magát, hiszen a Baltikumban és nem valahol Szibériában dolgozott. Hazatérésének körülményei kapcsán meg kell említenünk, hogy a Magyar Kommunista Párt, majd a Magyar Dolgozók Pártja propaganda célokra használta a foglyok hazahozatalát. 1948. novemberétől a magyar kormányzat lezártnak tekintette a hadifogoly kérdést (nem volt az), a július végi transzport hazaszállításának körülményei mintegy „méltó befejezését” jelenthették ennek a rendkívül súlyos társadalmi, politikai problémának.

1948-ban Balatonbogláron találjuk, valószínűleg azért, mert Géza öccse, – aki szintén az ezredesi rendfokozatig jutott – ott élt a feleségével. Vén Zoltán Hajmáskéren és Nyíregyházán született lányai akkor már Németországban és az USA-ban voltak. Az apagi vitézi telket 1945-ben, a földreform során igénybe vették, kiosztották. A tulajdonában lévő más ingatlanról nincs tudomásunk, Balatonbogláron mindvégig albérletben lakott a feleségével. A honvéd ezredes valaha volt egzisztenciájára – abban a lakótérben, ahol az 1970-es évek második felében éltek – egy mosóállvány elrepedt márványfedele és egy mármár felismerhetetlen fekete bőrgarnitúra megmaradt darabjai utaltak.

A fogságból hazatért tisztet a közszolgálatból elbocsájtották, nyugdíjat nem kapott, nyugdíjjogosultságát elvesztette, ő és felesége jövedelem nélkül maradtak. A szovjet hadifogoly-internáló táborból hazatérve elkezdődött az élet egy másik „lágérben” amelynek szűk kereteit a hatalom jelölte ki. Vén Zoltán személyi adatlapjára kézzel írt minősítés beutaló volt ebbe a táborba: *„Értelmiségi származású. Politikailag teljesen passzív. Egy lánya nyugaton, egy pedig Amerikában van, az egész család nyugatra távozott. Nevezett alkalmi munkával tartja magát fent. Létéből kiinduló tudata a fentálló rendszer ellenségévé teszi, nem megbízható.”*⁵⁸

Ez a lét és a tudat dialektikáját végtelen finomsággal kezelő marxista gyöngyszem két nagyon fontos következménnyel járt. Egyrészt ennek következményeként lett Vén Zoltán előbb alkalmi munkás-napszámos, majd a balatonboglári vasboltban raktáros-segédmunkás, mondhatnánk: aranysarkantyús segédmunkás.

A megbízhatatlanság másik következménye az állambiztonsági szolgálat élénk, debil és paranoid érdeklődése volt. 1961 nyarán (Akkor Vén Zoltán már 68 éves!), a Fedák Géza fedőnevű ügynök a következőket jelentette a vasbolt segédmunkásáról: *„Munkáját állítólag jól látja el, a vele beszélőnek az, az érzése, hogy érzelmeit elrejtí. Igyekszik olyannak látszani, mint akit nem érdekel semmi. Feltételezhető azonban, hogy nevezett, mint a régi*

uralkodóosztály tagja, még ha jól végzi is a rábízott munkáját, a társadalmi rendszerünk ellensége marad. Baráti körét nem ismerem, egy esetben, kb. két éve, tudom, hogy hivatalos volt Horváth János balatonboglári lakoshoz, volt főintézőhöz ebédre...”⁵⁹ A rendkívül visszahúzódozó, a kapcsolatait minimalizáló (tette mindezt érthető okokból) tiszt 1956-ban, a forradalom idején mutatott némi aktivitást. Ahogy az egy Vén Zoltántól elvárható, a helyi nemzetőrség tagja lett. Ebbéli minőségében megpróbálta a településen fenntartani a nyugalmat, nem öntötte az utcára sérelmeit, megaláztatásait, inkább visszafogta a helyi kommunista potentátokat fenyegetőket.

1958 januárjában a Balatonboglári Községi Tanács igazolta, hogy Vén Zoltán az ellenforradalom alatt önálló tevékenységet nem fejtett ki, a nemzetőrség tagjaként a lakosságot nyugtatta.⁶⁰ 1960-ban már máshogy látta ugyanaz a községi tanács, az akkor kiadott „igazolás” így szólt: *„Az ellenforradalom ideje alatt aktív tevékenységet fejtett ki, a népi hatalom megdöntésére irányuló tevékenységben. Jelenleg mint segédmunkás dolgozik. Nevezett személy reakciós beállítottságú személy, baráti köre szintén hasonló személyekből tevődik össze.”⁶¹*

Mi változhatott két év alatt, egyre távolodva az 1956-os forradalomtól? Ami változott az a balatonboglári történések és Vén Zoltán szerepének megítélése, függetlenül a tényektől. Hogy miért? Talán kevésnek találták a Somogy megyében megfigyeltek számát, az állambiztonsági szerveknek feladatot, munkát kellett teremteniük önmaguknak. Nekik tényleg létük határozta meg a tudatukat, vannak, tehát vannak ellenségek is. Vén Zoltánnak a forradalomban betöltött szerepét bármely időintervallumból nézzük, ennyi: a nemzetőrség tagjaként nyugtatta a forrongó helyi lakosságot. Baráti köre nem volt sem 1958-ban, sem 1960-ban, sem reakciós, sem semmilyen. Ő maga reakciós volt, mindenképpen, függetlenül mindentől, számukra az. A kommunista, ateista predesztináció működött. Nem kettős eleve elrendelés volt ez, hiszen üdvözülést nem osztott, csak kárhozatot. Úgy döntöttek, Vén Zoltán a fizikai értelemben nem érzékelhető lelki lágerben marad, amelynek „falain” belül fokozatosan, idősödve ő maga építette ki – a minden tekintetben – rendkívül szűk „celláját” és az ajtaját magára, magukra zárta, ketten maradtak, a cellatárs-feleség és ő.

Az állambiztonság még rajta tartotta a szemét, egy 1964-ben készült jelentésből megtudhatjuk, hogy szerette, ha a boltban volt bőven áru, mivel akkor *„...mindenkit ki lehetett elégíteni.”* Kifejtette véleményét az ügynöknek a magyar mezőgazdasági termelésben szerinte szükséges változtatásokról, alkalmazandó eljárásokról.⁶² Szó esett még az ügynökkel folytatott beszélgetései során a sárga veszedelemről, ezzel összefüggésben a kelet-nyugat

kiegyezésének szükségességéről, arról, hogy nyugaton sem magasabb az életszínvonal, legfeljebb jobban kiszipolyozzák a munkásokat.⁶³ Csupa, az állam biztonsága szempontjából „releváns”, ezért aztán szigorúan titkosnak minősített információ. 1964-ben már a Vén Zoltánra állított ügynök, Fedák Géza (fedőnév) is nagyon unhatta az egészet, a tartótisztje ezt írta róla: *„Veszített konspiratív érzékéből is, amit a találkozón észrevettem magatartásáról, egészen hangosan beszélt, a megszólítás „százados elvtárs” [a tartótisztjét szólította így a konspiratív találkozón], melyért figyelmeztetni kellett. Kérte, hogy helyezzem el dolgozni, majd megértette, hogy ott kell maradnia, ahol van, mert csak ott tud egyenlőre dolgozni.”*⁶⁴

Vén Zoltán nemcsak megfigyelt személy, hanem kapocs is volt egy másik „reakciós” katonatiszthez, Vén Gézához, az öccséhez. Az állambiztonsági iratokból kiderül, hogy Fedák Géza rajta keresztül is megpróbált a testvéréről információkat gyűjteni, természetesen eredménytelenül.

1965-ben törölték a megfigyelt személyek közül. Ennek indoklásául az 1958-ban kelt, 1956-os tevékenységére vonatkozó igazolást vették elő, illetve az 1960-ban keltet is átértékeltek, azonos tartalmúnak tekintették: *„Az objektum dossziében található hivatalos igazolások szerint tagja volt az ellenforradalom alatt Balatonboglár községben a nemzetőrségnek, de mint nemzetőr a lakosságot nyugalomra intette, kézzelfogható ellenséges tevékenységet nem fejtett ki.”*⁶⁵

Ekkorra sikerült a Belügyminisztérium Somogy Megyei Rendőrkapitánysága III/III. alosztályának azt is tisztáznia, hogy Vén Zoltán vitézi előnevet viselt és nem százados volt, hanem ezredes. Elképesztő „hatékonyság”, de hogyan is lehetne egy teljesen értelmetlen cselekvés hatékony? A megfigyelt személyek közül törölték, de az alapnyilvántartásban megtartották. 1968-ban a körzeti megbízott rendőrtől és egy helyi lakostól származó információk alapján még készült róla egy jelentés, amely így szólt: *„Megállapítottam, hogy a fenti lakhelyen él jelenleg is, nagyon visszavonultan, nyugdíjas. A községben megtartott gyűléseken, rendezvényeken nem jelenik meg. Kialakult baráti köre nincs, régi ismerőseivel tart fenn laza kapcsolatot. Magatartása ellen az elmúlt időszakban sem erkölcsi, sem politikai téren kifogás nem merült fel.”*⁶⁶

A rendszer által konstruált lágerkorlátok lazultak, azonban a maga, a maguk számára kiépített cella határai ha térben nem is, de lélektani értelemben még talán szűkebbek lettek. A nyugdíjas évek a totális bezárkózás idejét jelentették, már nem állt Zoli bácsi az utcán, a vasbolt raktárának ajtaja előtt, már Fedák is hiába kereste volna. Otthon voltak, ketten a cellában. Amikor a lányoktól nyugatról csomag érkezett, lesötétítették az ablakot és úgy

nézték át a tartalmát, majd eladták, a pénzt pedig összegyűjtötték, nem költöttek semmire, csak gyűjtöttek, gyűjtöttek, nem tudni, hogy mire, miért.⁶⁷

Mindketten hosszú életűek voltak, ahogy múlt az idő úgy jutottak egyre inkább lepusztuló körülmények közé. Félték is. A kitelepítéstől félték az 1970-es években, nem vették észre a lágerkorlátok tágulását, inkább úgy érezhették, hogy szűkülnek azok. 1979-ben a felesége combnyaktörést szenvedett, kórházba került. Zoli bácsi pedig állt az utcán, várta, hogy Harangozó Józsefiek minden nap vigyék be őt a kaposvári kórházba, a feleségéhez. Ők voltak azok, akik elintézték, hogy Vén Zoltánné ne kerüljön haza, hanem a menthetetlen asszony a kórházban térjen meg teremtőjéhez. Az asszonyt kezelő orvos betegében és annak idős férjében egy Vén nevű honvéd ezredest és annak feleségét vélte felismerni, akiknek a lányába ő szerelmes volt Nagyváradon, akivel együtt vívott, lovagolt. Miután megtudta, hogy róluk van szó, és azt, hogy milyen körülmények között élnek teljesítette Harangozóék kérését.

Zoli bácsi egyedül maradt, de nem maradhatott egyedül. Az őt és a feleségét segítő, támogató házaspár közbenjárására a Kőkút-Gyöngyöspusztai Szociális Otthonba került, ott halt meg 1983-ban.

Vén Zoltánnak két élete volt, az első 1945-ig tartott, úgy telt, hogy volt múltja, jelene és jövője. A második világháború után egy másik élet kezdődött, amelyből eltűnt az első, a múlt. Eltűnt az aranyarkantyús vitéz, az első világháború hőse, a Székely Hadosztály tisztje, a honvéd ezredes, minden, de minden.

Nem mesélt ezekről soha, sehol, senkinek, semmit.

---

¹ A Vén Zoltánnal kapcsolatos forrásokban itt-ott feltűnik a Kovásznai predikátum, néhány esetben Kovásznai (K) Vén Zoltánként használta a nevét, illetve használták mások, de nem következetesen. Kétségtelenül lehet nemesi előnév is, előfordulhat azonban az is, hogy a megkülönböztetés szándékával használt lokalizáló előnévről van szó.

² Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban HL), I. 35. Tiszti személyügyi és anyakönyvi lapok, 1859-1899. (a továbbiakban I. 35.), AKVI/1836.

³ HL, II. 600. M. kir. nagyszabeni 23. honvéd gyalogezred, 1914-1918. (a továbbiakban II. 600.), 16. doboz, 1915. I-XII.

⁴ HL, II. 600., 12. doboz, 1915. II. 24.

⁵ Uo. 1915. II. 27.

⁶ Rendeleti Közlöny (a továbbiakban Közlöny), 77. sz., 1915. VIII. 7. 1097. p.

⁷ Julier Ferenc: 1914-1918. A világháború magyar szemmel. Magyar Szemle Társaság, Bp., 1933. 105. p.

⁸ HL, II. 600., 1. doboz, 1915. II.

⁹ Császári és királyi 11/4. sz. tábori kórház.

¹⁰ HL, II. 600., 12. doboz, 1915. III. 13.

¹¹ Uo.

¹² A magyar nemzet aranykönyve. Csami József és társa, Bp., 1921. 36. bejegyzés.

¹³ HL, II. 600., 1. doboz, 1915. VIII. 20.

¹⁴ Uo. 1915. V. 3.

¹⁵ Közlöny, 133. sz., 1915. XII. 24. 2225. p.

¹⁶ HL, VII. 233. Kéziratok, tanulmányok gyűjteménye, (XI)-XX. sz., TGY/1024.

¹⁷ Képviselelőházi Irományok, LXI. k., 1425. sz. 44-45. p.

- ¹⁸ Bánffy Miklós: Egy erdélyi gróf emlékiratai. Helikon Kiadó, Bp., 2013. 29-30. p.
- ¹⁹ Képviselőházi Napló (a továbbiakban Napló), XXXV. k., 1910. 171-172. p.
- ²⁰ A szabadelvű Nemzeti Munkapárt 1910-ben alakult, kétszer nyert kétharmados többséggel választásokat, ebben az időben is kormányzópárt, a miniszterelnök Tisza István volt.
- ²¹ Napló, XXXV. k., 1910. 171-172. p.
- ²² Nemzetgyűlési Napló, XIV. k., 1922. 104. p.
- ²³ Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára (a továbbiakban MNL VeML), XIV.10. Kratochvil Károly iratai (a továbbiakban XIV. 10.), 199. tétel.
- ²⁴ HL, I. 29/c/13. Magyar Hadügyminisztérium 7. osztály (a továbbiakban I. 29/c/13.), 10/7. 927. fol.
- ²⁵ Barthó Zsuzsanna – Tyekvicska Árpád: Civitas fortissima. A balassagyarmati „csehkiverés” korának forrásai és irodalma (a továbbiakban Barthó – Tyekvicska, 2000.). Nógrád Megyei Levéltár, Nagy Iván Történeti Kör, Balassagyarmat, 2000. 270. p.
- ²⁶ Uo. 469. p.
- ²⁷ HL, I. 39/c/13. 10/8. 957. fol.
- ²⁸ Barthó – Tyekvicska, 2000. 380. p.
- ²⁹ Lásd a 23. jegyzet.
- ³⁰ MNL VeML, XIV. 10. 213. tétel.
- ³¹ Uo. 180. tétel.
- ³² Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről, 1918-1919. Összeállította és szerk: Ádám Magda. Akadémiai Kiadó, Bp., 1999. 263-264. p.
- ³³ Uo. 278-279. p.
- ³⁴ Uo. 281. p.
- ³⁵ Lásd a 23. jegyzet.
- ³⁶ Uo.
- ³⁷ Bánlaky (Breit) József: A magyar nemzet hadtörténelme 1-24. k. Athenaeum, Bp., 1928-1942. 24. köt. 56. sz. melléklet.
- ³⁸ Uo.
- ³⁹ Uo.
- ⁴⁰ Uo.
- ⁴¹ Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára, IV. 757/b. Szatmár, valamint Szatmár, Ugocsa és Bereg k. e. e. vármegyék és Szatmár-Bereg Megye alispánjának igazgatási iratai, (1868) 1872-1950. 115/1921.
- ⁴² Tanácsok Országos Gyűlésének Naplója, I. köt. 210. p.
- ⁴³ Uo.
- ⁴⁴ Lásd a 23. jegyzet.
- ⁴⁵ Koréh Endre: Erdélyért. A székely hadosztály és dandár története, 1918-1919. I-II. köt., Magyar Ház, Bp., 2000. 287. p.
- ⁴⁶ Lásd a 2. jegyzet.
- ⁴⁷ Nyírvidék, XLVIII. évf., 29. sz. 1933. IV. 5.
- ⁴⁸ Uo. XLIX. évf., 241. sz. 1928. X. 30.
- ⁴⁹ Szabolcsi Hírlap, I. évf., 29. sz. 1933. IV. 5.
- ⁵⁰ Nyírvidék Szabolcsi Hírlap, III. évf., 244. sz. 1935. X. 24.
- ⁵¹ A Nyíregyházi m. kir. Állami Tanítóképző Intézet VIII. Értesítője az 1929-30. (XVI.) iskolai évről. 31-32. p.
- ⁵² Nyírvidék, L. évf., 295. sz. 1929. XII. 26.
- ⁵³ Uo. LIII. évf., 125. sz. 1932. VI. 5.
- ⁵⁴ Bodola a második bécsi döntés után is Románia része maradt.
- ⁵⁵ Lásd a 2. jegyzet.
- ⁵⁶ Uo.
- ⁵⁷ Lásd a 2. jegyzet.
- ⁵⁸ Lásd a 2. jegyzet.
- ⁵⁹ Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 3. 1. 5. Operatív dossziék, (1930) 1945-1990 (2003). O-14995/590. 13. fol.
- ⁶⁰ Uo. 4. fol.
- ⁶¹ Uo. 3. fol.
- ⁶² Uo. O-14995/146. 14. fol.
- ⁶³ Uo. 58. fol.
- ⁶⁴ Uo.
- ⁶⁵ Uo. O-14995/146. 14. fol.

---

⁶⁶ Uo. 16. fol.

⁶⁷ Valamennyi adat, tény, információ, amely Vén Zoltánék egzisztenciális, szociális, egészségügyi viszonyaira vonatkozik, Harangozó Józsefné, balatonboglári lakostól származik. Ő és férje évtizedeken keresztül rendkívül fontos szerepet töltek be a város (akkor még község) oktatási, kulturális, művelődési életében. A Vén házaspár életének utolsó szakaszában ők voltak a segítségükre. Harangozó Józsefné Balatonboglár díszpolgára. A vele készített interjú a szerző birtokában van.